

MÜSLÜMANLAR EKONOMİK YÖNDEN NASIL ZENGİNLEŞİR?

Vehbi KARA¹

Öz

Müslümanların fakir düşme nedenlerini ve ekonomik yönden zenginleşebilmesi konusunu Bediüzzaman Said Nursi yüz on yıl önceden ele almış ve bu konu hakkındaki fikirlerini çeşitli eserlerde yayımlamıştır. Bediüzzaman, memuriyet ve idareciliğin geçim kaygısı ile değil millete hizmet etmek amacını taşıması gerektiğine dikkat çekmiş ve ekonomik zenginlik için en önemli meslek gruplarının sanat, ziraat ve ticaret olduğunu belirtmiştir. Bir ülkenin kalkınması üreticilerin çoğalması ve tüketicilerin az olması ile ilgilidir. Eğer bir ülkede üreticiler azalır, tüketiciler çoğalrsa o ülke fakir düşecektir. Risale-i Nur metinlerinden ayrıca “teşebbüs-i şahsi” adı verilen girişimciliğin bir ülkenin kalkınması için en önemli unsurlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde geri kalmışlığa, cehalete ve her çeşit bölünmüşlüğe karşı kurtuluş yolunun dine önem verilmesinden geçtiği ifade edilmektedir. Kalkınma politikaları ancak sevgi, birlik, beraberlik, ilim, fikirlerin beraberliği ve uyumu, kardeşlik, yardımlaşma ile sonuç verecektir. Aksi takdirde yapılan yatırımların sonuç vermediği ve kaynakların israf olduğu görülmektedir. Zenginlik için sunulan öneriler arasında demokratikleşme, ırkçı politikalarından vazgeçme, iman kardeşliğini yeniden tesis etme, komşularla dost olma, din ve fen ilimlerinin beraber okutulduğu eğitim müesseselerinin inşası da sayılmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma için hür teşebbüs, hürriyetçi ve katılımcı demokrasinin de önemli araçlar olduğunu söyleyebiliriz. Makale Müslümanların iktisadi anlamda başarıya giden yollarının anlaşılması için Bediüzzaman Said Nursi'nin yukarıda belirtmiş olduğu hususları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler

İktisadi kalkınma, girişimcilik, üretim, tüketim

HOW MUSLIMS GET RICH?

Abstract

Bediuzzaman Said Nursi explained the reasons why Muslims fell behind economically 110 years ago and published his ideas on this subject in various works. He pointed out that civil service and administrator ship should have the aim of serving

¹ Dr., İstanbul (vehbikara1@hotmail.com)

Gönderim Tarihi: 22.02.2020, Kabul Tarihi: 02.03.2020

the nation, not with the worry of subsistence, and stated that the most important occupational groups for economic wealth are art, agriculture, and trade. The economic development of a country is related to the increase in producers and the low number of consumers. If producers decrease and consumers increase in one country, that country will remain poor. We understand that entrepreneurship is one of the most important factors for the development of a nation. It is also stated that to eliminate the backwardness, ignorance, and all kinds of division in Middle Eastern countries, we have to give importance to religion. Development policies will only result in love, unity, togetherness, knowledge, unity, and harmony of ideas, fraternity, and solidarity. Otherwise, it is seen that the investments are not successful, and there sources are wasted. Among the proposals for wealth is democratization, abandoning racist policies, reestablishing the brotherhood of faith, building friendships with neighbors, and the teaching of religion and science together. We can say that free enterprise, libertarian, and participatory democracy are also essential tools for sustainable economic development. The article examines the above-mentioned issues pointed out by Bediuzzaman Said Nursi in order to understand the ways that help Muslims to become prosperous.

Key Words

Economic development, entrepreneurship, production, consumption

Giriş

Bediüzzaman Said Nursi maişet yani geçim için geçerli ve tabii yolları sanat, ziraat ve ticaret şeklinde sıralamıştır. Günümüzde bir toplumun zengin olması için aynı hususlar geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte özellikle ülkemizde memuriyet en gözde mesleklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok az sayıda kişiyi istihdam için yapılan iş ilanlarına binlerce vatandaşımızın müracaat ettiği görülmektedir. Bu durumun yüz on yıldan beri değişmediğini Bediüzzaman'ın *Münazarat* isimli eserinde geçen "memuriyet" için –hamiyet ve hizmet amacının dışında– devlet kapısında dilencilik benzetmesi oldukça düşündürücüdür. Konuya insanların kişisel çıkar ve fayda yani "menfaat" ve "nef" kavramlarından yola çıkarak açıklık kazandırmaya çalışılacaktır.

1. Zenginliğin Doğal Yolları

Bediüzzaman menfaat ve nef kavramlarını sadece dünyevî ölçülerle sınırlı tutmamıştır. Sınırsız ve sonsuz olan uhrevî faydayı elde etme, yine uhrevî zarardan kurtulma

çabası olarak görmeye çalışmıştır. İnsanın fayda peşinde koşması, faydalı olana yönelip zararlı olandan kaçınması fitratında vardır. Bunun verilmiş hikmeti ise dünya ile sınırlı olamayacak kadar büyük ve geniştir.²

Nur'un İlk Kapısı isimli risalesinde aklı en düşük seviyede olan bir insanın dahi zarar ihtimali bulunan bir yolu zahiri bir hafiflik olmasına rağmen zararsız olana tercih edeceğini söylemektedir. "Lâ ilâhe illallâh kelime-i kudsiyesi ifade eder ki nef' ve zarar verici ancak Allah'tır. Ve hem zarar ve nef' de O'nun izniyledir."³

Bununla birlikte insanlar dünya hayatına odaklanarak ahiretteki sonsuz hayatı unutmakta ve Kur'an'ın verdiği mesajları düşünmemektedir. Hâlbuki Kur'an insanların dünyadaki hayatını da düzenlemekte ve en uygun yolları göstermektedir. Dünyadaki zenginliğin fitri yolları da Kur'an ve sünnette gösterilmiş, Asr-ı Saadet'te fiili olarak uygulanmıştır.

Münazarat isimli eserinde ekonomik gelişme ve zenginliğin kaybedilmesini dini emirlerdeki hassasiyetleri kaybetmekten ileri geldiğini Bediüzzaman'ın şu ifadelerden anlayabiliriz:

"Biz, gayr-ı tabii ve tenbelliğe müsaid ve gururu okşayan imaret maişetine el atıp, belamızı bulduk... Gayr-ı tabii ise, memuriyet ve her nef' ile imarettir. Bence imareti -ne nam ile olursa olsun- medar-ı maişet edenler bir nevi cerrar ve aceze ve seeledir. Fakat hilebaz kısmında... Bence memuriyete veya imarete giren yalnız hamiyet ve hizmet için girmelidir. Yoksa yalnız maişet ve menfaat için girse bir nevi çingenelik eder. İşte memuriyet filcümle ve askerlik bilcümle bizde olduğu için servetimizi israf eline verip neslimizi etrafa saçıp zayı' ettik. Eğer öyle gitse idi biz de elden giderdik."⁴

Düşmanlarını cehalet, zaruret ve ihtilaf olarak belirleyen Bediüzzaman cehalete karşı eğitimi, zaruret denilen fakirliğe ve geri kalmışlığa da her zamanın geçerli ve temel meslekler olan "ziraat, ticaret ve sanat"ı tavsiye eder.⁵ Memuriyeti ve idareciliği temel meslek olarak görmeyen Bediüzzaman memuriyet ve idareciliğin geçim kaygısı ile değil millete hizmet etmek amacını taşıması gerektiğine dikkat çekmektedir.

2. Üretim-Tüketim İlişkisi

Modern iktisat biliminde üretim "insan ihtiyaçlarını karşılayan malların artırılması faaliyeti" şeklinde ifade edilmektedir. Üretim faktörleri ise malların üretimi için gerekli olan girdilere denilmektedir.⁶ Üretim aynı zamanda fayda ortaya çıkarma

2 Veli Sırım, "Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur'daki Karşılıkları", *Katre* 8, (2019): 137

3 Bediüzzaman Said Nursi, *İlk Dönem Eserleri* (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012), 42.

4 Bediüzzaman Said Nursi, *İçtimai Dersler* (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 114.

5 Nursi, *İlk Dönem Eserleri*, 387.

6 Hüsni Erkan, *Ekonomi Sosyolojisi* (İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 2004), 115.

faaliyettir. Bu fayda bir malın miktarının artırılması yoluyla olabileceği gibi mevcut bir malın faydasının artırılması yoluyla da gerçekleştirilebilir.⁷

Muhakemât isimli eserinde yer alan Unsuru'l-Belagat'teki Altıncı Mesele'de Bediüzzaman "Kelâmın semeratı tabakat-ı muhtelifede, suver-i muteaddidede teşekkül eden maânîdir" derken bir fabrika ortamında altın gibi değerli bir madeni elde ederken gerçekleştirilen üretim merhalelerini misal olarak verir.⁸

"Bir maddeyi meselâ altın gibi bir unsur, istihsal edildiği vakit, makine veya fabrika ile müteaddit borularla, muhtelif teressübâtıyla, mütenevvi teşekkülâtla, tabakât-ı mütefavitede geçer. En nihayet ondan bir kısım tahassul eder."⁹

İktisat biliminde tüketim kısaca "ekonomik mallardan özel fayda elde edilmesine yönelik davranışlar" olarak tanımlanır. Bu tanımdan hareketle tüketim bir ekonomik süreci ifade etmektedir. Satın alma kararıyla başlayan bir eylemdir ve satın alınan mal ve hizmetten fayda elde edilmesiyle tamamlanır.¹⁰ Tüketim netice itibarıyla bireysel bir davranıştır.¹¹

İktisat Risâlesi ismi verilen On Dokuzuncu Lem'a'da "tüketici" ve "üretici"nin karşılığı olan "müstehtlik" ve "müstahsil" kavramlarının ortaya çıkışı insanların iktisat prensibinden ayrılmaları, tamamen israf ve gösteriş tüketimine yönelmelerine bağlanır:

"İktisatsızlık yüzünden müstehtlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükümet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medarı olan sanat, ticaret, ziraat tenakus eder. O millet de tedennî edip sukut eder, fakir düşer."¹²

Bir ülkenin kalkınması müstahsillerin çoğalması ve müstehtliklerin az olmasına bağlıdır. Bir ülkede üreticiler azalır, tüketiciler çoğalırsa o ülke fakir düşer. Memurlar ve idareciler tüketici sınıfını teşkil ederler. Toplum hayatının devamı ve ihtiyaçlarının giderilmesi ancak sanat, ticaret ve ziraat alanındaki üretime bağlıdır. Şayet ihtiyaçtan fazla üretim olursa o zaman ülke halkı fazlasını dış ülkelere ihraç ederek ülke kalkınmasına ve zenginliğine hizmet etmiş olurlar. İsrafa alışan idareci ve memurların çok olduğu, tüketimin arttığı, üretimin azaldığı, herkesin gözünü devlet kapısına diktiği bir ülke ise fakir düşer.

Çalışmayı ve üretmeyi değil tamamen gösterişi ve lüksü öne çıkaran bir toplumun zengin olması mümkün değildir. Müteşebbislerin çoğu ellerindeki sermayeyi yatırıma

7 Erdal Ünsal, *İktisada Giriş* (Ankara: İmaj Yayınevi, 2010), 8.

8 Sırım, "Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur'daki Karşılıkları", 141.

9 Bediüzzaman Said Nursi, *Muhakemât* (İstanbul: Söz Basın Yayım, 2012), 109.

10 Sırım, "Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur'daki Karşılıkları", 142.

11 Ünsal, *İktisada Giriş*, 159.

12 Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar* (İstanbul: Söz Basın Yayım, 2012), 247.

ve üretime yönlendirecekleri yerde lükse ve tüketime yöneltmekle ellerindeki küçük sermayeyi heba ederler. Yeni yatırımların önü kapanır, işsizlik artar. Özel sektörün sanayi ve tarım alanlarına yatırım yapmamasıyla işsiz kalan kitleler için yegâne istihdam alanı devlet olur. İnsanlar devlet dairelerinde memur olabilmek için büyük bir çaba ve yarışa girer. Bu durum ise o ülke ekonomisinde üretmeyi tersine sürekli tüketen ve tüketmek için de devlet kaynaklarına bel bağlayan bir toplum tipini ortaya çıkaracaktır. Böyle bir toplum ise zayıflayıp fakir düşecektir.¹³

Bu hususlarla birlikte bir ülkenin kalkınmışlığı ve geri kalmışlığı yine ülke idaresinin hürriyetçi olup olmaması ve demokratik değerlere sahip çıkıp çıkmamasıyla doğru orantılıdır. Bilhassa ırkçılığı devlet politikası haline getirmiş ve devletçiliği ilke olarak benimsemiş bir “ulus devlet”in ülkede yaşayan farklı ırk ve kökenden gelmiş, farklı dil ve kültüre sahip insanları şevk ve gayrete getirerek ülke kalkınmasına katması zordur. Böyle bir devlet tabiatı icabı monopoldür yani tekeldir. Tekelcilik ise kendisinden başkasına hayat hakkı tanımaz. Ekonomik monopollük de “serbest girişimi” önler.

3. Yönetim Sisteminin Etkileri

Demokratik ve hürriyetçi değerlere değil de ulusal değerlere önem veren ve bunu halkının zihniyetine yerleştiren bir devlet yapısında halk devlete bağımlı hale gelir. Her şeyi devletten beklemeye başlar. Halka göre devlet her şeyi yapabilir; ekonomiyi büyütür, insanları eğitir, besler, iş sahibi yapar, ticaret yapar ve korur, fakirliği ortadan kaldırır. Hatta devlet vatandaşlarının düşüncelerine ve inançlarına müdahale eder ve nasıl yaşamaları gerektiğine karar verir. Bediüzzaman kendisine sorulan “Eskiden Müslümanlar zengin, ecnebler fakirdi; şimdi ise durum tersine döndü. Sebebi nedir?” sorusuna ayet ve hadislerle cevap vermiştir.

“Leyse lil insane illa mâ seâ - Kişiyeye çalıştığı için karşılığı vardır” (Necm 53/39) yani çalışmasının karşılığını mutlaka görecektir ayetinden kaynaklanan çalışma meyli ve “Allah, kulunu helâl peşinde koşmaktan yorulmuş vaziyette görmeyi sever” ve “Çalışan ve helal kazanan Allah’ın sevgili kuludur”¹⁴ hadislerinden kaynaklanan çalışma şevkinin bazı yanlış telkinlerle kırıldığını ifade edilmektedir.¹⁵

Halk arasında kullanılan ve tasavvuftaki “bir lokma bir hırka” usulü kendini dergâh adanmış tarikat mensupları için geçerli olmuştur. Bunu toplumun tüm kesimlerine mal etmek çalışmaya olan şevki kırmakta ve insanı tembelleştirmektedir.

13 Sırım, “Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur’daki Karşılıkları”, 142.

14 Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sağîr*, 65.

15 Nursi, *İçtimai Dersler*, 113.

Bediüzzaman “i'lâ-yı kelimetullah” denilen yani Allah’ın adını ve şanını yüceltme vesilesinin bu zamanda maddeten terakki ile olabileceğini ifade eder. Hz. Peygamberimiz’in (asm) “Dünya ahiretin tarlasıdır” hadisinin de çalışmayı gerekli kıldığını, bunun da ancak dünyaya da çalışmakla mümkün olduğunu belirtir. Ayrıca “İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olandır” hadisiyle de insanlara faydalı olmanın dinin emri olduğu özellikle belirtilmiştir.¹⁶

4. Zenginliğin Maddi ve Manevi Temelleri

Kalkınmanın maddi ve manevi iki temel sebebi bulunmaktadır. Kalkınmanın maddi sebepleri yer altı, yer üstü ve insan kaynaklarına sahip olma ile ilgilidir. Bu kaynakların yerinde ve bilgiye dayalı olarak kullanılması kalkınmanın ve gelişmenin temelini teşkil eder. Manevi sebep ise “nokta-i istinat” denilen “kuvve-i maneviye”dir. İnsan çok iyi bir nokta-i istinat bulursa en ağır ve büyük işlere karşı mübarezeye kendinde kuvvet bulur.¹⁷

İşte insan gerek vatan ve millet sevgisinden aldığı güçle büyük bir ümitle yola çıkarsa yapamayacağı iş, aşamayacağı engel yoktur. “İnsanları canlandıran emeldir; öldüren yeistir.” “Bana bir dayanak noktası verin dünyayı yerinden oynatayım” diyen Arşimet gibi geleceğe ümitle bakmak gerektiği ifade edilmiştir. İnsan eğer nokta-i istinat bulduğu takdirde küre-i arz gibi büyük işleri çevirebilecektir.¹⁸

Bilhassa “din duygusunun daha fazla hâkim olduğu Doğuda” geri kalmışlığa, cehalete ve her çeşit bölünmüşlüğe karşı kurtuluş çaresi dindir. Çünkü din “muhabbet ile ittihadı, marifet ile imtizac-ı efkârı, uhuvvet ile teavünü” emretmektedir.¹⁹ Sevgi, birlik, beraberlik, ilim, fikirlerin beraberliği ve uyumu, kardeşlik ve yardımlaşmayla kalkınma politikaları sonuç verir. Aksi takdirde yapılan bütün yatırımlar ve kaynaklar israf olup gider.

Bediüzzaman’a göre bu konudaki çalışmalarda samimiyetin ölçüsü “muhabbet, hürmet ve merhamettir”. Zira “Hamiyet, muhabbet, hürmet ve merhametin netice-i zarurîyesidir. Onsuz olmaz ve illa yalandır, sahtekârlıktır.”²⁰ Devletin bu konudaki görevi gerek yer altı ve yer üstü, gerekse insan kaynaklarının kullanımında planlama, güven oluşturma ve yardımlaşmayı kolaylaştırmayı sağlamasıdır. Bu hususlar da yine dinin kutsal emirleri ile takva ve salâbet-i diniye ile olur. İnancı sarsılmış ve ahlaki bozulmuş bir toplumu idare etmek çok zordur. Türkiye gibi bir ülkede güveni sağlamak

16 Nursi, *İçtimai Dersler*, 113.

17 Nursi, *İçtimai Dersler*, 197.

18 Nursi, *İçtimai Dersler*, 197.

19 Nursi, *İlk Dönem Eserleri*, 344.

20 Nursi, *İçtimai Dersler*, 198.

ve yardımlaşma unsurlarını harekete geçirmek ancak din ile olur. Asayiş ve güven oluşturulduktan sonra kalkınma politikaları rahatlıkla uygulanabilir.

5. Şahsi Teşebbüs ve Emniyetin Tesisi

Şahsi teşebbüs ve bunu gerçekleştiren müteşebbis, günümüzdeki kullanıldığı şekliyle girişimci üretim faktörlerinden en önemlisidir. Elbette emek, sermaye ve mekân gereklidir lakin bu unsurları bir araya getiren girişimcidir.

Müteşebbis olan birisinin en önemli motivasyonlarından biri kâr elde etmektir. Elindeki sınırlı sermayeyi ve diğer üretim faktörlerini kendisi için yüksek kârı elde edecek şekilde organize etmeye çalışmaktadır. Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan bu sınıf sınıâ gelişmenin adeta “motor”u olmuştur.²¹

Muhakemât isimli eserinde İslâm’ın istikbaline dair müjdeli bir bakış açısı sunan Bediüzzaman “İslâm’ın ve Asya’nın istikbali uzaktan gayet parlak görünüyor. Çünkü Asya’nın hâkim-i evvel ve ahiri olan İslamiyet’in galebesi için dört beş mukavemetsüz kuvvetler ittifak ve ittihad etmektedirler” demiştir. İslâm’ın galebesini ortaya çıkaracak bu kuvvetlerden dördüncüsü şahsi teşebbüstür. Yaratılıştâ var olan bu kabiliyeti Bediüzzaman “Zaruretin semeresi olan hafiflik ve cüret-i teşebbüs ile mücehhez olan istidad-ı fitrîdir”²² şeklinde ifade etmiştir.

Divan-ı Harbi-i Örfî’nin Hatime’sinde ise bölgedeki aşiretlere verdiği vaazlarda onlardaki bazı temel karakteristik özelliklerinin, yeni başlayan dönemde doğru yönlendirilmesi halinde olumlu neticeler verebileceğine işaret etmiştir.²³

Mazide Kürt aşiretlerinin dağınık ve keşmekeşlik içinde olmalarının en önemli gerekçesi olan her birisindeki “meylü’l-ağalık” ve “fıkr-i hodserâne” yani kendi başına hareket etme düşüncesi ve enaniyete dikkat çekmiştir. Bu duygu ve düşüncelerin istikbalin saadet-saray-ı medeniyetinde “fıkr-i icad”, “teşebbüs-i şahsiye” ve “fıkr-i hürriyet”e inkılâp edeceğini ümit etmiştir.²⁴

Kürt aşiretlerinin yaşadığı bölgelerde uygulanan eğitim sistemi ve hatta Kürtlerin Şâfiî mezhebinden olmalarının bir uygulaması olan imamın ardından Fatih ve zamm-ı sûre okumalarının dahi “teşebbüs-i şahsiye” özelliği noktasında Kürtlerin elverişli oluşuna bir nişane oluşunu şöyle ifade etmiştir:²⁵

21 Erkan, *Ekonomi Sosyolojisi*, 165.

22 Nursi, *Muhakemât*, 54.

23 Sırım, “Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur’daki Karşılıkları”, 152.

24 Nursi, *İlk Dönem Eserleri*, 411.

25 Sırım, “Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur’daki Karşılıkları”, 152.

“Ey şark vilâyetlerindeki vatandaşlarım! Başkalarının sükûtf medreselerine nispeten sizin gürültülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb’usan-ı ilmiyeyi gösteriyor. (...) Hem Şâfiî olduğunuzdan ve imam arkasında kıraat-ı Fatiha ile semâvî ve ruhanî vızıltılarınız sizi mezheben ve medreseten ve fitraten ‘leyselî insane illa mâ seâ’ başka bir unvanı olan teşebbüs-i şahsiyeye teşvik ediyor.”²⁶

Kürt aşiretlerinde var olan bu potansiyele rağmen içine düştükleri yanlış tevekkül anlayışından kurtulmalarına yönelik ise şu tenbihleri yapmıştır:

“Bîçare tâliinize siz de yardım etmelisiniz. Bağdat tarrarları gibi olmayınız. Sizin atâlet bahanesi olan şu teşebbüssüz tevekkülünüz, nizâm-ı esbâbı reddettiğinden, kâinatı tanzim eden meşîete karşı temerrüd demektir. Şu tevekkül döner, nefsini nakzeder.”²⁷

Hür bir zeminde yola çıkan bir müteşebbis elbette başarılı olacaktır. Bunun için emniyetin tesisi şarttır. Geleceğine güvenle bakamayan bir müteşebbisin harekete geçmesi beklenemez. Bediüzzaman’ın 1910’da doğu ilerine yaptığı seyahat Osmanlı dönemine rastlamaktaydı. Devletin ırkçılığa ve farklılıkları inkâra dayanan politikaları daha yoktu ve Kürtçülüğe dayanan bir terör de söz konusu değildi. Bediüzzaman o dönemin şartlarında “hür teşebbüs”ü tavsiye ediyordu. “Ağam bilir” umursamazlığını tenkit ederek herkesi hürriyet içinde kalkınmaya davet ediyordu.

“Husumet ve adavetin vaktinin bittiğini” söyleyen Bediüzzaman “İki Harb-i Umu- mi adavetin ne kadar fena ve tahrip edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti. Öyle ise düşmanlarımızın seyyiatı –tecavüz olmak şartıyla– adavetinizi celp etmesin” demektedir.²⁸

Muhabetin sebeplerini sayarken komşuluk yanında “iman, İslamiyet, cinsiyet ve insaniyet” gibi nurani bağlar olduğunu ifade eden Bediüzzaman “iman ve İslamiyet”in bu bağlamdaki önemine değinir. Devamında “cinsiyet ve insaniyet” gibi ortak değerlerin de bütün insanları –ırkları ve dilleri ne olursa olsun– sevgiyle birleştirmesi gerektiğini ifade eder.

Bediüzzaman bilhassa Müslümanların “komşularını, hemcinslerini insan olmak yönüyle sevmelerinin” dinin bir emri ve gereği olduğuna dikkat çeker. “Muhabet, uhuvvet ve sevmek İslamiyet’in mizacıdır, rabitasıdır” der. Müslümanları tüm insanlarla ve bilhassa komşularıyla dost olmaya davet eder.

Sevgi ve muhabetin oluşması ise ırkçılığın terk edilmesine ve farklılıkların birer zenginlik olarak kabul edilmesine bağlıdır. Doğunun önemli şair ve ediplerinden olan

26 Nursi, *İlk Dönem Eserleri*, 411.

27 Nursi, *İçtimai Dersler*, 87.

28 Nursi, *İlk Dönem Eserleri*, 554.

Şeyh Sadi-i Şirazi'nin dediği gibi "İki cihanın rahat ve selâmetini iki harf tefsir eder, kazandırır: Dostlarına karşı mürüvvetkârâne muaşeret ve düşmanlarına sulhkârâne muamele etmektir." İdarecilerin ve devletin toplum üzerindeki en önemli görevi asayiş ve barışı korumaktır.

Müslüman ülkelerin birliğini ve beraberliğini sağlayacak, eğitime ve maddi-manevi terakkiye sevk edecek olan dindir. Dini referanslarla yapılan bir teşvik ve sakındırma halk üzerinde daha müessir olur. Birliği sağlayacak olan ancak dindir.

6. Müslümanların Zenginleşmesi ve Kardeşlik Duygusu

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "Mü'minler kardeşir" (Hucurat 49/10) buyurmaktadır. Mü'minlerin ortak inancı olan iman ise kalplerin birleşmesi ile sonuçlanır. Bu da toplumda birliği ve beraberliği temin eder. Bediüzzaman bu hususu "Tevhid-i imanî elbette tevhid-i kulûbü ister, vahdet-i itikat dahi vahdet-i içtimaiyeyi iktiza eder"²⁹ diyerek imanın sağladığı birlik bağlarının binleri geçtiğini ifade etmektedir. Buna binaen iman bağı güçlü bir şekilde inananları birbirine bağlar.

İman ve vatan birliği insanların birliğini sağlayan en önemli iki amildir. En kuvvetli bağ iman bağıdır. Çünkü iman ile esma-i ilâhiye sayısınca birlik bağları oluşur. Bediüzzaman bu gerçeği "Her ikinizin Hâlıkınız bir, Mâlikiniz bir, Mâbudunuz bir, Râzıkınız bir, bir, bir, bine kadar bir, bir... Hem peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir; yüze kadar bir, bir..." diyerek belirtir. Hiçbir bağ iman bağı kadar güçlü değildir. Bir vatan da yaşamaktan kaynaklanan birlik bağı "Köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir, ona kadar bir, bir" şeklinde ifade edilebilir. Bir vatanda yaşayan insanların birliği inanç birliği ile beraber olursa daha mükemmel ve güçlü bir şekilde vatandaşları birbirine bağlar. Buna göre de sevgi ve muhabbet oluşturur. Bir ülkede beraber yaşamak güçlü bir milleti oluşturmaz; ancak imandan kaynaklanan inanç birliği milleti oluşturur. Bunun için denilmiştir ki "Din, dil bir ise millet birdir."³⁰

Sonuç

Müslüman coğrafyasında birliği, dirliği ve zenginliği sağlamanın yolu dinden ve dine değer vermekten geçmektedir. İnsanlar arasında sevgi ve muhabbeti oluşturmanın yolu da dindir. Bir asra varan süre devam eden cehalet, fakirlik, ihtilaf ve bunlardan kaynaklanan istikrarsızlık ve terör gibi olumsuz olayların çözümleri vardır.

Özellikle Bediüzzaman gibi İslam âlimlerinin eserleri incelendiği takdirde Müslüman hatta gayrimüslimlerin dahi istifade edeceği çok yararlı düşüncelerin bulunduğu

29 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat* (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı 2016), 335.

30 Nursi, *Mektubat*, 417.

görülecektir. Yeter ki biraz gayret ve iyi niyetle yaklaşım sergilensin. Sonuç olarak pratik ve asrımız insanlarının kolayca uygulayacağı çareler bulmak mümkündür. Bunun için sağduyulu ve akılcı bir yaklaşım gerekmektedir.

İslam coğrafyasında henüz fakirlik gibi problemler ortaya çıkmamışken geleceği görerek zamanın idarecilerini ikaz eden ve ileri görüşlülüğü günümüz hadiseleri ile de tescil edilen Bedüzzaman'ın fikirlerine ve önerilerine kulak vermek şarttır. Ekonomik yönden zenginleşme için de “demokratikleşme, ırkçı politikalardan vazgeçerek iman kardeşliğini yeniden tesis etme, komşularımızla dost olma, din ve fen ilimlerinin beraber okutulduğu eğitim müesseseleri, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ile hür teşebbüse önem verme” gibi konular öne çıkarılmaktadır.

Kaynakça

1. Erkan, Hüsnü. *Ekonomi Sosyolojisi*. İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 2004.
2. Kaya, Mehmet Ali. "Doğu ve Ortadoğu Problemlerine Bediüzzaman'dan Çözüm Önerileri". *Köprü* 98 (Bahar 2007).
3. Nursi, Bediüzzaman Said. *İçtimai Dersler*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
4. _____. *İlk Dönem Eserleri*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012.
5. _____. *Lem'alar*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012.
6. _____. *Mektubat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
7. _____. *Muhakemât*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012.
8. Sırım, Veli. "Modern İktisat Kavramlarının Risale-i Nur'daki Karşılıkları". *Katre* 8 (2019): 135-182.
9. Ünsal, Erdal. *İktisada Giriş*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2010.